

Nyplanteringsarbete i EFS och betydelsen av legitimitet och strukturellt stöd

Klas Lundström

Klas Lundström, 1952, Teol. Dr i missionsvetenskap vid Uppsala universitet (2006), docent i missionsvetenskap (2017). Lektor vid Johannelunds teologiska högskola. Viktigare forskning: Gospel and Culture in the World Council of Churches and the Lausanne Movement (2006), Mission i omvandling – EFS arbete i Tanzania 1938-2015 (2017). klas.lundstrom@johannelund.nu

Abstract

This article is a study of the Swedish Evangelical Mission Society (EFS) and its initiatives to start new expressions of church from 2003 and onwards. The methods of the study were interviews and different types of written materials. The study showed that EFS developed a number of new programs in order to support the new church plants. Altogether, some 40 «new plants» started until 2018. Further initiatives were the «Mission in Sweden-conferences» and the project «New Ways to be Church», both which aimed to inspire the Church of Sweden for mission. The study emphasises the importance of legitimacy and structural support from a central organisation.

Sökord/Keywords: Evangeliska Fosterlandsstiftelsen – Svenska kyrkan – nyplantering – nytt sätt att vara kyrka – Mission i Sverige-konferens – legitimitet – strukturellt stöd – lokalt samarbete/ Swedish Evangelical Mission Society – Church of Sweden – new plants – new expressions of Church – mission in Sweden-conferences – legitimacy – structural support – local cooperation.

34

Inledning

Vid Evangeliska Fosterlandsstiftelsens (EFS) årsmöte 2003 togs beslutet att EFS skulle verka aktivt för att starta nya missionsföreningar. En arbetsgrupp bildades som utarbetade en handlingsplan. Syftet var inte bara att verka för EFS-rörelsens egna behov utan att också tänka in Svenska kyrkan. EFS som inomkyrklig rörelse ville därmed på ett tydligt sätt vara en missionsrörelse och en lekmanarörelse inom Svenska kyrkan.¹ Den «missionella dimensionen» av arbetet upplevdes bli allt viktigare i och med kristendomens svagare ställning i Sverige. I denna artikel vill jag därför undersöka hur EFS har arbetat med nyplantering och även sökt att påverka Svenska kyrkan.

Material och metod

Som grund för denna artikel har jag använt flera olika typer av källor, bland annat publikationer, broschyrer och artiklar om EFS nyplanteringsarbete. Dessutom har jag haft tre längre intervjuer och en kortare telefonintervju med personer som haft ansvar för detta arbete. De intervjuade är Martin Alexandersson som de senaste åren haft huvudansvar för EFS mentorsprogram, Tin Mörk som varit Sverigechef i EFS och ansvarig för projektet *Nya sätt att vara kyrka* samt prästen Anders-Petter Sjödin som 2012 startade en framgångsrik nyplantering i Västsverige. En kortare telefonintervju gjordes även med prästen Björn Gusmark som tillsammans med Tin Mörk haft ett huvudansvar för *Nya sätt att vara kyrka*. Intervjuerna finns transkriberade och utskrivna i författarens arkiv. Jag har också nyttjat några publikationer med fokus på Svenska kyrkans missionella uppgift, bland annat: *Vilja, våga, växa* av Björn Gusmark, *Kyrka i mission* av Jan Eckerdal, samt *Utmaningsdriven undervisning* av Jacob Wirén. Vad det gäller församlingsgrundande arbete inom frikyrkorna har jag i huvudsak nyttjat rapporten *Frikyrkokartan ritas om* av Öyvind Tholvsen.² Metoden för studien har alltså varit en kombination av dokumentanalys och intervjuer.

Teoretiska perspektiv

Denna artikel är huvudsakligen en historisk undersökning av EFS nyplanteringsarbete. Jag har arbetat materialnära och strävat efter att fastslå fakta och etablera samband genom sedvanligt källkritiskt arbete. Undersökningen utgår delvis från ett *aktörsperspektiv* på historiska förändringar. Det innebär att fokus ligger på att studera människor, hur de agerar och reagerar, hur de reflekterar, beslutar och handlar som individer och som grupper. Deras handlande ska också sättas i relation till vidare kyrkliga kontexter som de ingår i och som de påverkas av. I EFS fall gäller det främst relationen till Svenska kyrkan, men också i någon mån relationer till internationella sammanhang som den anglikanska kyrkan och olika nätverk för nyplantering.

I min analys använder jag tre begrepp: (1) legitimitet, (2) strukturellt stöd, samt (3) lokalt samarbete. Begreppet *legitimitet* används här på ett sätt som ligger nära Max Webers deskriptiva definition när han betecknar det rättfärdigade, tillåtna eller berättigade av något i en kultur eller organisation.³ I fallet EFS blev det viktigt att söka legitimera en nyorientering i en rörelse då människor tar initiativ för att befärma nyplanteringsarbete. Begreppet *strukturellt stöd* refererar här till betydelsen av träning samt ekonomiskt och personellt stöd från EFS centrala organisation. Begreppet *lokalt samarbete* refererar här till möjligheten i lokalt samarbete med Svenska kyrkan som den moderkyrka som EFS ser sig som en del av.

Svenska kyrkan, lutherska rörelser och frikyrkorna

Svenska kyrkan har länge varit en stark majoritetskyrka och dominerat det svenska kyrkolivet. År 1990 var andelen kyrkotillhöriga 89 procent av befolkningen, men genom stora utträden från år 2000 och framåt hade den siffran minskat till 59 procent i slutet av 2017.⁴

Sen mitten av 1800-talet har det också funnits fristående organisationer som har kvar en relation till Svenska kyrkan men som samtidigt bevarar en organisatorisk självständighet. Det gäller bland annat Evangeliska Fosterlandsstiftelsen (EFS) med cirka 13 500 medlemmar i 320 missionsföreningar. EFS finns framför allt längs norrlandskusten och dessutom i ett antal städer och samhällen runt om i Sverige. En annan mindre rörelse är Evangelisk Luthersk Mission – Bibeltrogna Vänner (ELM-BV) med cirka 3 000 medlemmar. I delar av Norrbotten finns också Laestadianismen som är en äldre väckelserörelse, men där relationen till Svenska kyrkan blivit allt svagare och på flera håll brutits. Rörelsen torde ha några få tusen aktiva.

Vad gäller frikyrkorna hade de i slutet av 2015 cirka 224 000 medlemmar. Störst är pingströrelsen med drygt 85 000 medlemmar. Därefter följer Equmeniakyrkan med cirka 65 000 medlemmar, och Evangeliska frikyrkan med cirka 35 000 medlemmar. Det kan alltså noteras att frikyrkorna i flera fall är betydligt större än de lutherska fristående organisationerna.

Jag kommer i den här artikeln dock att mest fokusera på EFS initiativ eftersom det är den rörelse inom den lutherska familjen som tydligast drivit frågan om nyplantering och mission i Sverige, och som även söker påverka Svenska kyrkan. I slutet av artikeln finns också en kort sammanfattning av utvecklingen inom frikyrkorna.

EFS satsningar under senare delen av 1900-talet – en historisk bakgrund

Inom EFS startades många missionsföreningar längs Norrlands kustland under 1920- till 1950-talen och antalet medlemmar växte påtagligt genom lokala väckelser i Västerbotten och Norrbotten. Från 1960-talet hade EFS snarare ett fokus på att starta samarbetskyrkor med Svenska kyrkan. Detta nya initiativ hade sin bakgrund i att den nye missionsföreståndaren för EFS, Einar Thurffjell, hade tagit kontakt med ärkebiskop Hultgren 1959 för att söka lösningar på ett antal relationsfrågor. Som följd av detta bildades ett samarbetsråd mellan EFS och Svenska kyrkan som hade sitt första möte i januari 1962. En viktig fråga i samtalen var satsningar i nybyggda bostadsområden. Där behövdes det nya gudstjänstlokaler och en regelbunden gudstjänstverksamhet, och EFS predikanter och medlemmar sågs som en resurs.⁵ Den första samarbetskyrkan startades 1966 i stadsdelen Sättra i en av Stockholms förorter. Därefter startades i snitt två nya samarbetskyrkor per år, oftast på initiativ av EFS. År 1979 fanns det 21 sådana kyrkor vilket tio år senare hade ökat till 34. De blev under den här tiden den mest expanderande verksamhetsformen inom EFS. Motivet var i synnerhet att nå nybyggda bostadsområden, ett ökat behov av evangelisation bland sekulariserade, samt att få Svenska kyrkans ekonomiska stöd för dessa satsningar.⁶

En annan konsekvens av samarbetet mellan EFS och Svenska kyrkan var den utredningskommitté som tillsattes 1987 och som fick namnet *Samtalsdelegationen*. Redan i januari 1988 överlämnade den sina förslag som gick ut på att Svenska kyrkan och EFS ömsesidigt skulle förnya sin gemenskap, att Svenska kyrkan fullt ut erkände det arbete EFS bedrev och att EFS å sin sida bekräftade sin samhörighet med Svenska kyrkan. En viktig följd av detta var att EFS predikanter nu skulle erkännas och jämföras med präster i Svenska kyrkan. Visionen var att tillsammans förkunna evangeliet för sekulariserade människor och att ta tillvara frivilliga krafter i kyrkans mission inom Sverige.⁷ Delegationens förslag sändes ut på remiss och antogs sedan efter små ändringar av EFS årsmöte och Kyrkomötet 1989. Åren 1989–1991 följde så ett antal förnyelsegudstjänster där visionen om ett framtida samarbete artikulerades. De allra flesta EFS-predikanterna blev också prästvigda i början av 1990-talet och blev därmed formellt jämställda prästerna i Svenska kyrkan. Utbildningen av EFS-präster utökades så småningom till 4,5 år (jämfört med 5,5 år inom Svenska kyrkan). EFS-prästerna vigs sen 1990-talet av biskoparna i Svenska kyrkan men det är EFS som utövar tillsyn över sina egna präster och missionsföreningar.

Under 1990-talet var frågan om samarbetet med Svenska kyrkan i fokus både vad det gällde arbetet i Sverige och utomlands. Antalet samsarbetskyrkor växte något och nådde som mest ett 40-tal. Samtidigt var det tydligt att antalet nyplanteringar stagnerade. Det gällde såväl renodlade EFS missionsföreningar som samsarbetskyrkor med Svenska kyrkan. En satsning gjordes på 1990-talet under namnet «Lekmannaliv» – med tanken att EFS:are var en obegagnad resurs av frivilliga som kunde nyttjas mer inom Svenska kyrkans församlingar. Resultatet var dock mycket begränsat i antalet nybildade föreningar och grupper.

Utvecklingen under åren cirka 1960-2000 förstärkte alltså samhörigheten mellan EFS och Svenska kyrkan. EFS fick en ökad legitimitet som inomkyrklig rörelse och EFS predikanter erkändes som formellt jämställda. I praktiken blev det ett lokalt samarbete på ett 40-tal orter där Svenska kyrkan kunde ge stöd åt det församlingsarbete som EFS utförde.

Nya initiativ för nyplantering

Åren kring 2000 kom så ett antal nya influenser som påverkade situationen. I USA startade i slutet av 1990-talet en debatt kring begreppet *The Missional Church*. Willow Creek och Vinyard-rörelsen inspirerade många svenskar och öppnade för nytänkande kring nyplantering. I England började den anglikanska kyrkan i mitten av 1990-talet att bearbeta frågan om församlingsplantering. År 2002 tillsattes en arbetsgrupp som skulle utvärdera det som kallades *Fresh Expressions of Church*.⁸ I Norge startade *Normisjon* och *Indremisjonsforbundet* nya församlingar som ett sätt att nå nya grupper med evangeliet. Detta nya tänkande och denna nya positiva inställning till nyplantering inspirerade flera unga ledare inom EFS.

Inom EFS blev ett ledarskifte 2001 början till ett nytänkande. Det var flera individer som drev på. De såg nya öppningar och möjligheter och några kanske skulle kunna betecknas som «vildhjärnor» i sammanhanget. Två unga ledamöter vid EFS ungdomsforum i Älvsbyn skrev en motion till EFS årsmöte 2003 om vikten av att EFS på riksnivå aktivt verkar för att starta nya missionsföreningar och tar fram en handlingsplan för nyplanteringar. Motionen hänvisade speciellt till erfarenheterna från Norge.⁹ EFS styrelse var först tveksam till detta förslag och det fördes fram synpunkter att nyplantering var något som enbart var en angelägenhet på lokal nivå.¹⁰ Men EFS årsmöte bejakade ändå motionen och som följd bildades en arbetsgrupp inom EFS utvecklingsavdelning. Målsättningen med arbetsgruppen var att på bred basis utarbeta en strategi och en handlingsplan för nyplantering inom EFS. Det bör här nämnas att under perioden 1970-2000 hade endast ett tiotal nya föreningar och grupper startats av EFS. Arbetsgruppen höjde målsättningen radikalt – att EFS som rörelse skulle ha en sådan kvalitet att minst tolv «gudstjänstfirande gemenskaper» skulle startas varje år från 2010 och framåt. Målsättningen formulerades också i en ambitiös vision:

Så länge det finns människor som inte lever i gemenskap med Jesus Kristus, har vi ett uppdrag att bjuda in till detta. Så länge det finns områden i Sverige där det inte finns en kristen gemenskap, har vi en kallelse att bygga en. Så länge det finns kristna människor som inte upplevt glädjen i att tjäna utifrån sina gåvor och kallelse, har vi en uppgift. Därför vill vi vara en missionsrörelse inom Svenska kyrkan så att människor kan komma till tro på Jesus Kristus och leva i denna tro. För att detta skall ske behövs en mängd nya gudstjänstfirande gemenskaper i en mångfald av former. De som planterar nya gudstjänstfirande gemenskaper idag formar framtidens kyrka.¹¹

Arbetsgruppen utarbetade åren 2003–2004 fram en handlingsplan som EFS styrelse ställde sig bakom. Planen inkluderade bland annat ett mentorprogram för intres-

serade, konferenser, missionsforum, produktion av böcker samt förbön för nyplantering.¹² Ett antal av de ansvariga tog under 2005 och 2006 del av en metodkurs, den så kallade *Matrix-kursen* för att lära sig metodiken kring nyplantering. EFS fick också en inbjudan att ingå i European Church Planting Network (ECPN) och fick genom detta nätverk hjälp att lägga upp en flerårsplan för arbetet.

I ett nästa steg beslutade EFS årsmöte 2006 att inrätta en särskild pionjärfond. En procent av EFS nationellt insamlade medel skulle avsättas för pionjärfonden, vilket innebar cirka 250-000 kronor per år under åren som följde. De grupper och föreningar som startade nyplanteringar kunde söka medel för löner, lokalhyra, utbildning och material. Egeninsatsen skulle vara minst lika stor som de sökta medlen och beviljades för maximalt tre år och trappades ner för varje år.¹³ Det visade sig att fonden innebar ett viktigt stöd under en nyplanterings första, och ofta ekonomiskt svåra år. Under de följande åren gavs stöd bland annat till nystarter i Haparanda, Uppsala, Hisingen och Hammarkullen (Göteborg), Öjersjökyrkan i Partille, Persiska föreningen (Stockholm), och Hedemora.

För att samla hela EFS-rörelsen kring frågan om nyplantering anordnades också ett så kallat missionsforum 2007. Det finns i EFS sedan länge en tradition att med något års mellanrum bjuda in representanter för rörelsen från olika landsdelar till ett större forum under några dagar för att bearbeta viktiga frågor. Forumen är inte beslutande, men kan antingen vara rådgivande till EFS eller ett sätt att fördjupa en särskild fråga.¹⁴ Arbetet i missionsforum var här ett tydligt led i att vinna acceptans för nyplantering och att ge legitimitet åt detta nya initiativ.

Mentorsprogrammet, som numera kallas *Träning för pionjärer*, är ett program för personer som ville starta nya föreningar och grupper. Programmet omfattade fyra kurstillfällen fördelade på ett år där deltagarna också skulle läsa litteratur mellan kurstillfällena. Mentorsprogrammet avslutades med en studieresa till London med besök i några nystartade församlingar inom anglikanska kyrkan och olika frikyrkor.¹⁵

Johannelunds teologiska högskola startade 2007 en fristående högskolekurs om nystartsarbete (7,5 hp). Från början hade den beteckningen «Att starta nytt» – en beteckning som 2018 ändrades till «Entreprenörskap och nystartsarbete i församlingskontext». Från början var den en valbar kurs för intresserade studenter, präster och ideella medarbetare i landet, men har också blivit en obligatorisk programkurs för de som utbildas till EFS-präster. Detta visar också att EFS uppfattar nystartsarbete som en nödvändig kompetens för sina blivande EFS-präster.

För att sprida kunskap och inspiration inom EFS och Svenska kyrkan har nyplanterings-gruppen också gett ut ett antal böcker: *Nya skott från gamla rötter – en bok om EFS nyetableringsprogram* (2007) och *Fler nya skott från gamla rötter* (2009). I den senare boken ingick ett viktigt kapitel med Lars Olov Eriksson som författare. Kapitlet hade rubriken «EFS har alltid nyplanterat» och hänvisade tillbaka till de många nya initiativen och nyplanteringarna under EFS historia de första 100 åren. Tanken med böckerna var också att ge goda exempel på nyplantering och en utarbetad metodik som kan användas lokalt. Böckerna har spridits i olika sammanhang, på ungdomsläger, högskolor, EFS föreningar, Svenska kyrkans kyrkomöte samt till präster i Svenska kyrkan.¹⁶

Vilka resultat har då dessa satsningar fått? Redan 2010 hade tolv nyplanteringar startats. Åtta år senare (2018) fanns 40 grupper registrerade i nyplanteringsprogrammet. Tio av dem har inte överlevt och ett ytterligare 10-tal har ett lågt medlemsantal och för därmed en osäker tillvaro. Men ett 20-tal nystarter har fungerat väl och kunnat växa under perioden. Den nystart som växt snabbast är den Persiska gemenskapen i Hammarby som idag har cirka 250 medlemmar. Ytterligare 7–8 föreningar har cirka 50 medlemmar och dessutom finns 7–8 grupper med 15–30 medlemmar. Totalt finns det cirka 900 medlemmar i dessa grupper och föreningar som är ett resultat av nystartsarbetet.¹⁷ Några av dessa har en tydlig relation till Svenska kyrkan,

som exempel kan nämnas St. Clara i Stockholm och Öjersjö utanför Partille. Några andra är utpräglade migrantförsamlingar som till exempel den Persiska föreningen i Hammarby och Oromogemenskapen på samma plats. Dessutom finns ett antal som är mer renodlade EFS-gemenskaper och samarbetsgrupper som arbetar tillsammans med frikyrkor. Men satsningen på nyplanteringsarbete har bara delvis fått ett genomslag i rörelsen. Martin Alexandersson, som varit huvudansvarig under de senare åren, reflekterar att EFS som rörelse är helt positiv till satsningen på nyplantering men att inte alla känner att det angår dem själva.

Ideologiskt tycker många att det är bra med nystarter – men det är få som ser det som något som angår dem själva. Nyplanteringsarbetet behöver förändras så att det inte bara är något för «vildhjärnor» utan är något på mainstreamnivå. Som en jämförelse är det mycket mer etablerat som ett normalt arbete inom den anglikanska kyrkan i England och inom Evangeliska frikyrkan (EFK) i Sverige.¹⁸

Det kan alltså argumenteras att EFS på riks nivå *legitimerade* den nyorientering som nyplanteringsarbetet innebar. EFS skapade också flera olika former för ett *strukturellt stöd* för nyplanteringar. I detta skede innebar det dock inte *lokala samarbeten* med Svenska kyrkan eftersom EFS som riksorganisation inte verkar på lokal nivå. Men lokalt samarbete kom ändå till stånd på några platser.

Nyplanteringen i Öjersjö

En nyplantering som väl illustrerar EFS roll och Svenska kyrkans roll i ett lokalt samarbete är Öjersjö, knappt en mil öster om Göteborg. Samhället växte snabbt i början av 2000-talet. År 2001 fanns det cirka 1000 människor i Öjersjö. Idag (2018) finns cirka 5-000 människor – många välutbildade och många företagare som jobbar hårt och har goda inkomster. Anders-Petter Sjödin, präst i Partille, berättar om den kallelse han fick 2011 att starta ett arbete i området. «Jag satt en kväll och förberedde en begravning när jag hörde Gud säga orden 'Öjersjö' och 'kyrka'. Dagen efteråt ringde kyrkoherden och frågade om jag kunde tänka mig att jobba mer mot Öjersjö och inte enbart i Partille.»¹⁹ Sjödin åkte dit och undersökte möjligheterna. Han kunde konstatera att nästan all mark var projekterad och att markpriserna var mycket höga. Men EFK-församlingen²⁰ i Göteborg hade ett ganska nybyggt sommarhem på platsen som de bara använde marginellt för scoutverksamhet. År 2012 kunde Svenska kyrkan i Partille köpa in sommarhemmet till ett bra pris, och det visade sig fungera väl som gudstjänstlokal. Sjödin började ta kontakt med folk på golfbanan i närheten och gjorde också en omfattande enkätundersökning i området. Några exempel på frågorna var: «Vill ni ha en kyrka i Öjersjö?» (en majoritet svarade ja). «Vad vill ni att kyrkan ska göra?» (många ville ha aktiviteter för barnen).²¹ I nästa steg söktes ett stöd från EFS nyplanteringsfond, som beviljade ett lönestöd till Sjärdins tjänst under tre år. Detta bidrag var avgörande för starten av arbetet och gjorde också att Svenska kyrkan senare övertog det ekonomiska ansvaret för Sjärdins tjänst.

Till själva starten av arbetet kom cirka 120 personer. Många var nyinflyttade och ville ha kontakt med andra människor. Många gick Alpha-kurser vilket var en faktor att flera hittade fram till en personlig tro. Det startades en kör som medverkade i gudstjänsten och ibland uppförde musikalerna. Eftersom det fanns många barn startades flera söndagsskolgrupper – nu är det så många att det inte finns utrymme att starta fler grupper. Det startades också en lärjungaskola, Öppen himmel, där det gavs mycket undervisning om Guds närvaro, om Andens gåvor, och där det erbjöds förbön.

Vid gudstjänsterna kommer idag cirka 120 vuxna och dessutom massor med barn. Vid första advent cirka 200 vuxna, vid «levande julkrubba» – med kameler, åsnor, vise män och så vidare – kom 500 personer och vid Valborg uppåt 700 vuxna. Nu ska kyrkan byggas ut för 30 miljoner kronor – med en större gudstjänstlokal och ett café. Sjödin berättar också att nästan varje dop, vigsel och begravning har inneburit

djupa andliga samtal och har varit viktiga tillfällen att förmedla evangeliet. Han upplever att folk är väldigt öppna och många står på gränsen in till en personlig tro. Speciellt de yngre är väldigt öppna och har inga förutfattade meningar om tro och kyrka. Många ungdomar lever i komplicerade familjesituationer och söker förbön för sina olika problem.²²

I fallet Öjersjö kan det alltså konstateras att både EFS och Svenska kyrkan lokalt kunnat samarbeta i en lokal nyplantering. EFS hade sin roll i att ge strukturellt stöd genom ekonomiskt stöd under tre år och i form av kurser för de lokalt ansvariga.

Mission i Sverige – konferenserna

Mission i Sverige-konferenserna är en serie av två dagar långa fortbildningskonferenser som anordnats i Uppsala åren 2010–2018. Fortbildningen arrangeras numera av nätverket *Nya sätt att vara kyrka* i samarbete med EFS, Johannelunds teologiska högskola, stiftelsen Fjellstedtska skolan, Sensus och flera stift. Fortbildningen riktar sig till både församlingsanställda och ideella och syftar till förnyat missionsfokus i församlingar i hela Sverige.²³ Konferenserna har haft några generella teman, bland annat följande: «Att bygga församling» (2013), «Nya sätt att vara kyrka» (2014, 2016), «Små gemenskaper i stora församlingar» (2017), «Att nå en ung generation» (2018). I nästan varje konferens har det funnits huvudtalare från England, som exempelvis: Jon March och Ric Thorpe från Holy Trinity Brompton (2011), Charlie Cleverly från St Aldates, Oxford (2013), Bob & Mary Hopkins och Sally Gaze som alla tre arbetar med *Fresh expression of church* i England (2014), samt Dr. Michael Moynagh, lektor vid Wycliffe Hall, Oxford (2016). Dessutom har alltid någon svensk biskop varit talare samt ett antal svenska talare medverkat som arbetar i nystartsförsamlingar eller dynamiska växande sammanhang.²⁴

Antalet deltagare har varit uppskattningsvis 100–150, inklusive studenter som läser teologi, EFS-präster, präster i Svenska kyrkan och även ideella medarbetare. Det kan noteras att även om konferenserna i ett första skede samlade mer folk från EFS-bakgrund, har en majoritet av deltagarna under de sista åren, kommit från Svenska kyrkan. Mission i Sverige-konferenserna kan därför ses som en faktor där EFS i någon mån kunnat påverka lokala arbetslag från Svenska kyrkan vad det gäller mission i svensk kontext. Att en svensk biskop alltid varit talare vid konferenserna har också varit en faktor som gett legitimitet till nytänkande kring mission.

Nya sätt att vara kyrka

Åren 2016–2017 togs ett nytt steg genom projektet *Nya sätt att vara kyrka*. Inspirationen kom framför allt från England. Flera hade inspirerats av boken *Mission-Shaped Church* och hade mött flera viktiga företrädare för Fresh Expressions of Church i Storbritannien. Viktiga kontakter var biskop Graham Cray, paret Bob och Mary Hopkins och Lucy Moore, som arbetat intensivt med Fresh expressions of Church. Redan 2013 hade ett nätverk bildats under namnet «Nya sätt att vara kyrka» med representanter från Svenska kyrkan och EFS. Svenska kyrkan startade 2013 det stora projektet *Dela tro – Dela liv* och fick en betydande budget om 30 miljoner kronor från kyrkomötet för att dela ut till lovande satsningar. EFS kunde inte söka pengar ur projektet men däremot stiftet. Linköpings och Växjö stift nappade på förslaget och sökte ett bidrag till nätverket *Nya sätt att vara kyrka* med EFS och studieförbundet Sensus som samarbetspartners. Totalt fick *Nya sätt att vara kyrka* 3,25 miljoner kronor. För projektet anställdes två heltidstjänster och det bildades en styrgrupp som skulle leda verksamheten. Därefter genomfördes cirka 40 visionsdagar per år i olika stift och i EFS. Alla stift besöktes. Den bästa responsen fanns i Luleå, Göteborg, Växjö, Linköping och i Skara stift och dessa stift hade också en kontaktperson som kunde ha egna utbildningsdagar.²⁵ Från de olika

stiften fanns inget direkt motstånd mot projektet, men i något stift betonades att «vi måste gå varsamt fram». I övrigt var det mest individer från ytterlighetsgrupper som framförde kritik. Från ett mycket liberalt sammanhang framfördes att mission inte behövs – bara diakoni. Och från ett konservativt högkyrkligt håll att det var för lite fokus på mässan och söndagsgudstjänsten.²⁶

Nästa steg var att utveckla ett församlingsutvecklingsprogram som i första hand utgick från Björn Gusmarks bok *Vilja, våga, växa*.²⁷ Arbetsgruppen gjorde en handfull filmer, mellan 3 och 17 minuter långa, som lyfte fram några centrala principer i utvecklingsarbete. Betoningen var att arbetet skulle vara missionellt, kontextuellt, Jesuscentrerat, kyrkoförankrat och träna lärjungar. Fyra av punkterna hämtades från England men gruppen lade till punkten «Jesuscentrerat» – eftersom den punkten ibland kunde vara svag i vissa lokala sammanhang. De ville också återta begreppet «lärjungaträning» som en viktig komponent.²⁸

Projektet skulle alltså handla om «nya sätt att vara kyrka». Tillhörigheten till den allmänna kyrkan betonades och även sakramentsförvaltning i vanlig ordning. Men relationen kunde vara mer som en alternativ gudstjänstgemenskap där gudstjänster inte bara måste vara söndag kl. 11.00. Det fanns också en betoning på lyssnande bön och att lyssna in Guds röst i relationen till kyrkoovana människor. För flera arbetslag innebar detta också att våga bearbeta sin egen tro. Inställningen till den personliga tron var dock lite mer återhållsam. Ambitionen var inte att kräva fullständigt engagemang från början, men snarare att möta människor i vardagen och att deltagande i gudstjänster kunde komma senare i processen.²⁹

Den del som haft störst framgång är utan tvekan *Messy Church*. Denna typ av kyrka är inriktad på barnfamiljer och samlar barn och föräldrar på en vardagskväll för mat, aktiviteter och pyssel och därefter en kort gudstjänst tillsammans. År 2017 fanns det totalt 30 Messy Church-grupper registrerade i Sverige. Det bör dock noteras att Messy Church-grupperna inte bildat självständiga församlingar (vilket är vanligare i England) utan snarare blivit en av flera aktiviteter inom en befintlig församling.

Projektet *Nya sätt att vara kyrka* förlängdes till och med 2018 eftersom det fanns medel kvar. I november 2018 tog kyrkomötet beslutet att inte längre stödja *Nya sätt att vara kyrka*. Det är alltså uppenbart att denna satsning inte var ett huvudspår för nysatsningar inom Svenska kyrkan. Men nätverket bakom projektet lever vidare och har en fortsatt relation till de nationella nätverken för *Fresh Expressions of Church* i flera länder.

Publikationer med fokus på mission i Sverige

Från företrädare i Svenska kyrkan har på senare år kommit några publikationer som indikerar ett växande intresse för kyrkans missionsuppdrag i svensk kontext. Två viktiga bidrag kan nämnas.

Teol. Dr Jacob Wirén, som också är ärkebiskop Antje Jackeléns teologiska sekreterare, utkom 2017 med boken *Utmaningsdriven undervisning. Hur kyrkan kan dela tro och liv idag*. Boken är en forskningsbaserad studie som går igenom flera samtida strategier för undervisning i kyrklig kontext: *Trosuppläringen* i Norska kyrkan, *Mission-Shaped Church* och *Pilgrim* inom Engelska kyrkan, samt *Book of Faith* och *Godly Play* inom Lutherska kyrkan i USA. Wirén drar slutsatsen att i jämförelse med dessa tre exempel från Norge, England och USA så har Svenska kyrkan ett mer otydligt missionstänkande. Folkkyrkobegreppet från början av 1900-talet har också blivit otydligt i ett nutida, mycket mer pluralistiskt samhälle. Han argumenterar här att den lutherska kyrkan i USA i jämförelse med Svenska kyrkan har «en tydlig ambition att forma en gemenskap och rusta dem som kommer till kyrkan samt ett utåtriktat missionsorienterat förhållningssätt».³⁰ Wirén konkretiserar inte hur missionen exakt ska utformas, men argumenterar för att kyrkan behöver ta flera djärva steg för att vara missionerande i en sekulariserad kontext.

Prästen Jan Eckerdal utom 2017 med sin bok *Kyrka i mission. Att gestalta kristen tro i en efterkristen tid*. Boken är skriven för Svenska kyrkan och utgår i hög utsträckning från erfarenheter från Fresh Expressions i England. Han noterar att Svenska kyrkan länge levit i en skyddad situation och tenderar att fokusera på interna frågor – men inte tagit missions-situationen i Sverige på allvar.³¹ I kontrast till detta visar han på hur Fresh Expressions i England blivit en missionsrörelse inom anglikanska kyrkan. Rörelsen har kunnat lyssna in sin samtidskultur och även startat många nya grupper med människor som tidigare inte haft någon kyrklig förankring. Eckerdal framhåller nyckelkonceptet «mixed economy» (blandekonomi) vilket innebär att kyrkan kan jobba på två spår samtidigt. De nya grupperna behöver inte ersätta de gamla utan kan leva sida med äldre gudstjänstformer och på så sätt vara ett komplement till det traditionella kyrkliga församlingslivet. Kyrkan befinner sig i ett sekulärt samhälle och kan inte längre ta för givet att människor kommer till den. Församlingarna måste se sig själva som missionsstationer i det område de verkar.³²

Det kan alltså noteras att det finns en växande otillfredsställelse med situationen inom Svenska kyrkan och att några teologer börjar se sig om efter förebilder från andra länder. De argumenterar för ett djupgående paradigmskifte där mission i Sverige på ett nytt sätt blir fokus för kyrkans verksamhet. Wirén och Eckerdal är viktiga i betydelsen att de söker legitimeras ett nytänkande kring kyrkans missionsuppdrag. Men det återstår att se i vilken mån deras argumentation vinner gensvar i konkreta nysatsningar.

Nya församlingar bland frikyrkorna

Som en jämförelse är det också relevant att uppmärksamma samtida forskning om frikyrkornas utveckling i Sverige. Öyvind Tholvsen kom med en rapport 2016, *Frikyrkokartan ritas om. En rapport om frikyrkornas utveckling i Sverige 2000–2015*.³³ Tholvsen har, utifrån en egen omfattande databas,³⁴ dragit ett antal slutsatser om frikyrkornas utveckling. Han noterar att antalet frikyrkor fortfarande minskar (2015) framför allt därför att ett stort antal församlingar på landsbygden läggs ner eller slås samman. Men det totala antalet medlemmar minskar inte längre. Speciellt i storstäderna växer antalet församlingar och antalet medlemmar. En betydande del av migranterna hittar hem inom befintliga frikyrkor. Men antalet migrantförsamlingar ökar också starkt – från cirka 21 församlingar år 2000 till 169 år 2015. Det är framför allt invandrare från Afrika och Latinamerika som har grundat dessa nya församlingar. Det kan också noteras att huvuddelen av de nya församlingsplanteringarna är karismatiska och att de inte tillhör ett vanligt svensk samfund. Av de 179 församlingar som planterades åren 2010-2015 tillhörde bara 45 församlingar ett etablerat svenskt samfund.³⁵ Det ska också noteras att flera nya församlingar också är multietniska i den meningen att de inkluderar flera olika etniska grupperingar och att gudstjänsterna hålls på flera språk.

42

Några slutsatser

En viktig slutsats i denna artikel är EFS som en rörelse inom den lutherska fällan genomförde en nyorientering kring nyplantering i början av 2000-talet. Den första tiden ägnade den ansvariga arbetsgruppen mycket tid åt att skapa legitimitet för nyplantering och att skapa stödjande strukturer. EFS bejakar idag nyplantering och har gjort flera satsningar för att inspirera och träna ledare för denna typ av arbete. Resultatet är dock fortfarande efter 15 år ganska blygsamt även om rörelsen helt står bakom arbetet. I några få fall har det varit möjligt att skapa ett lokalt samarbete mellan EFS och Svenska kyrkan kring en nyplantering.

De grupper som växer snabbast och som planterat flest nya församlingar i Sverige är dock multietniska församlingar och kristna immigrantgrupper som startat fristående församlingar utan relationer till de etablerade svenska samfunden.

Noter

1. Torbjörn Larspers, *Nya skott från gamla rötter* (Uppsala: EFS läser 2007), 116. Det kan också noteras att EFS från början av 2000-talet använde beteckningen «EFS – en missionsrörelse inom Svenska kyrkan».
2. Se de fullständiga referenserna i not nr 27, 30, 31.
3. Sigvard Rubenowitz. *Organisationspsykologi och ledarskap*. (Lund: Studentlitteratur. 2004), 16,17,133.
4. Svenska kyrkan i siffror, «Medlemmar i Svenska kyrkan i förhållande till folkmängd den 31.12.2017» (PDF-fil) < <https://www.svenskakyrkan.se/statistik> > hämtad den 30 oktober 2018.
5. Birger Olsson, «Varför började vi med samarbetskyrkor?» Opublicerat manuskript (2018) 1-2.
6. Olsson, Varför började vi med samarbetskyrkor? 3.
7. Olsson, Varför började vi med samarbetskyrkor? 7, 8, 10.
8. *Mission-shaped church* (London: Church House Publishing), xi.
9. Budbäraren, Konferensbilagan, nr 9 (2003): 6. De två ledamöterna var Johannes Lilja och Daniel Bäckström.
10. Samtal med Tomas Nygren som var ledamot i EFS styrelse vid denna tidpunkt.
11. Per-Eive Berndtsson & Torbjörn Larspers, «Vill du vara med om att forma framtidens kyrka?» *Dansk Tidsskrift for Teologi og Kirke*, nr: 3 (2010): 51. Visionen formulerades av EFS nyplanteringsgrupp.
12. Berndtsson & Larspers, Vill du vara med om att forma framtidens kyrka, 51-52.
13. Torbjörn Larspers, *Fler nya skott från gamla rötter* (Uppsala: EFS läser 2009), 185-189.
14. Berndtsson & Larspers, Vill du vara med om att forma framtidens kyrka, 52.
15. *Ibid.*
16. *Ibid.*
17. Statistiken är hämtad från ett Excelark med beteckningen «Alla EFS nyplanteringar», januari 2018.
18. Intervju med Martin Alexandersson den 16 januari 2018.
19. Intervju med Anders-Petter Sjödin den 24 april 2018.
20. EFK är en förkortning för Evangeliska frikyrkan, ett samfund med karismatisk-baptistisk inriktning.
21. Det kan noteras att Partille kommun sedan använde sig av undersökningen för sitt eget planeringsarbete eftersom det ingick ett antal frågor om Öjersjö som centrum i området.
22. Intervju med Anders-Petter Sjödin den 24 april 2018.
23. Information på EFS hemsida, Se < <http://www.efn.se/mission-i-sverige/> >
24. Denna sammanfattning utgår från broschyrerna för de olika konferenserna.
25. Intervju med Tin Mörk den 14 maj 2018.
26. Telefonintervju med Björn Gusmark den 6 augusti 2018.
27. Björn Gusmark, Vilja, våga, växa. Om församlingsutveckling som nödvändighet och möjlighet. (Varberg: Argument förlag, 2015).
28. Intervju med Tin Mörk den 14 maj 2018.
29. Intervju med Tin Mörk den 14 maj 2018.
30. Jacob Wirén, *Utmaningsdriven undervisning. Hur kyrkan kan dela tro och liv idag*. (Stockholm: Verbum, 2017), 234.
31. Jan Eckerdal, *Kyrka i mission. Att gestalt kristen tro i en efterkristen tid*. (Stockholm: Verbum, 2017), 27, 31.
32. Eckerdal, *Kyrka i mission*, 68, 132.
33. Öyvind Tholvsen, «Frikyrkokartan ritas om. En rapport om frikyrkornas utveckling i Sverige 2000-2015» (2016). Se < www.efk.se/frikyrkokartan > Nedladdat den 11 juni 2018.
34. Tholvsen hämtar sina data i huvudsak från församlingarnas egna SST-bidragsuppgifter.
35. Tholvsen, *Frikyrkokartan ritas om*, 10, 24, 27, 28 30.

